

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Hakuajojen vaihtelevuus vaikeuttaa etuusjärjestelmän kokonaisuuden ymmärtämistä ja hakuajoista kiinnipitämistä. Esimerkiksi masentuneen ihmisen, työuupumuksen kokeneen tai neurokirjolla olevan ihmisen toimintakyvyn kannalta monimutkainen järjestelmä voi olla ylitsepääsemätön.

Hakuajojen ja maksatuksen yhtenäistäminen parantaisi oikeuksiin pääsyä ja tukisi elämänhallintaa.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet tekevät järjestelmästä vaikeasti hahmotettavan, mikä voi johtaa siihen, että etuuksia jää hakematta, tai että tulee turhia takaisinperintöjä, koska eri etuusjärjestelmät eivät keskustele keskenään.

Tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistäminen palvelisi kaikkia etuuksien saajia, mutta erityisesti niitä, joilla on vähäiset voimavarat monimutkaisessa etuusviidakossa toimimiseen tai esimerkiksi hahmotus- tai kielellisiä vaikeuksia.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7) 3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Kyllä. Työkyvyttömyyden käsitteiden eroavaisuudet johtavat tietyissä tapauksissa siihen, että ihminen voi jäädä sairauspäiväraha-oikeuden loputtua tilapäisesti tai jopa kokonaan vaille toimeentuloetuutta, vaikka hänen terveydentilansa ei ole muuttunut. On tilanteita, joissa ihminen on liian sairas työskennelläkseen, mutta hän ei silti täytä työkyvyttömyyden määritelmää.

Työkyvyn arviointia on kehitettävä. Asiakasosallisuutta on lisättävä siten, että ihmisen omalle kokemukselle työkyvystään annetaan painoarvoa. Lainsäädännössä ja etuusjärjestelmässä on otettava käyttöön myös opiskelukyvyttömyyden käsite.

Työkyvyn arvioinnissa huomioitavien sairauksien ja vammojen joukkoa on laajennettava. Tällä hetkellä työkykyä arvioidaan työkyvyttömyyseläkepäätöksissä tietyiltä osin varsin mekaanisesti paperien perusteella, eikä kaikkia työkykyyn tosiasiallisesti vaikuttavia tiloja oteta huomioon.

Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvää etuusjärjestelmää tulisi muuttaa helpommin hahmotettavaksi ja ennakoitavammaksi. Järjestelmän tulisi ohjata ihmiset tarkoituksenmukaisimman etuuden piiriin. De facto työkyvyttömiä ihmisiä ei tule roikottaa työttömyysturvaetuksilla.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Etuusjärjestelmän tulee huomioida joustavasti ihmisten tosiasialliset elämäntilanteet sekä työ- ja toimintakyvyn vaihtelu. Osa-aikaisen ja lyhytaikaisen työn vastaanottamista ja yhteensovittamista etuusjärjestelmän kanssa tulee helpottaa. Osasairauspäivärahan käyttöä tulee helpottaa. Väliinpuotoamisen riski ("liian sairas mutta samaan aikaan liian terve") tulee poistaa.

Omaishoitajien asemaa tulee arvioida ja omaishoitajien tukia ja palveluita yhtenäistää omaishoitajien kuormituksen vähentämiseksi ja työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi.

Työkykyyn vaikuttavien sairauksien arviointia tulee laajentaa niin, että huomioidaan nykyistä paremmin myös sellaisia sairauksia, joita ei tällä hetkellä oteta huomioon työkyvyn arvioinnissa, sekä tilanteita, joissa diagnoosia ei ole, mutta työkyky on tosiasiaa alentunut tai sitä ei ole.

Toimeentulo tulee turvata koko työkyvyttömyyden ajan ilman katkoksia.

Elämän äkilliset kriisitilanteet tulee huomioida järjestelmässä nykyistä paremmin. Kumppaninsa tai lapsensa menettäneen oikeus sairauslomaan ja riittävään toimeentuleen tulee turvata.

Järjestelmässä tulee ottaa johdonmukaisesti ja ennakoitavasti huomioon opiskelijoiden sairastaminen. Opiskelijan toimeentulo tulee turvata myös sairauden aikana ja etuudelta toiselle siirryttäessä. Lainsäädäntöön tulisi ottaa opiskelukyvyn käsite, ja opiskelukykyä tukevia elementtejä tulee vahvistaa.

Etuusjärjestelmän rinnalla on kehitettävä palveluiden tarjontaa. Esimerkiksi mielenterveyspalveluiden saaminen perusterveydenhuollossa oikea-aikaisesti ehkäisisi työkykyyn vaikuttavien mielenterveyden häiriöiden pahenemista.

Etuus- ja palvelujärjestelmää kehitettäessä on arvioitava kattavasti eri erityisryhmien ja vähemmistöjen asemaa, järjestelmän yhdenvertaisuutta sekä perusturvaetuuksien tason suhdetta Suomen kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Eri vähemmistöjen, kuten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, ja muiden erityisryhmien, kuten esimerkiksi vammaisten ihmisten, omaishoitajien ja vankien, toimeentulosta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Järjestelmän kehittämisessä tuleekin suunnata resursseja myös eri väestöryhmiä koskevan tietopohjan laajentamiseen.

Sosiaaliturvan monimutkaisuudella voi olla vähintään epäsuora vaikutus myös henkilön mielenterveyspalveluihin, jos hoitavan henkilön aika kuluu varsinaisen hoidon sijaan erilaisiin lausuntoihin, joita henkilö tarvitsee etuuksien saamiseksi.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Etuuksien saamisen ehdoksi ei tule asettaa velvoitteita osallistua palveluihin. Palveluiden tulee olla ihmislähtöisiä, riittävän yksilöllisiä, joustavia, laadukkaita, vapaaehtoisia ja ennen kaikkea saatavilla. Etuuksien saajille asetettavat pakot heikentävät sitoutumista palveluihin ja saattavat johtaa ihmisten ohjautumiseen epätarkoituksenmukaisiin palveluihin sekä etuuksien pienentämisen tai katkaisemisen kautta toimeentulotuen käytön lisääntymiseen.

Palveluihin osallistumiseen vaikuttaa voimakkaasti ihmisen toimintakyky. Erityisesti vakavia psykiatrisia sairauksia sairastavien ihmisten toimintakyky etuus- ja palvelujärjestelmässä on usein heikko ja saattaa vaihdella voimakkaasti. Etuuksien ja palveluiden välinen velvoittavuus tai

vastikkeellisuus ei saa johtaa yksilön kannalta kohtuuttomiin tilanteisiin tai syrjintään. Mahdollisesta velvoittavuudesta tulee tehdä mielenterveys- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi.

Työ- ja toimintakyvyn palveluita on perusteltua vahvistaa terveydenhuoltolakia ja sosiaalihuoltolakia uudistettaessa.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9) **4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?**

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt olivat vuonna 2021 Suomen yleisin syy (38 %) siirtyä työkyvyttömyyseläkkeelle, ja yli puolet kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä on mielenterveysperusteisia. 16–34-vuotiailla naisilla masennuksen perusteella maksettujen sairauspäivärahopäivien määrä henkilöä kohden on vuosina 2005–2021 noin kaksinkertaistunut. Pitkien mielenterveyssyistä myönnettyjen sairauspoissaolojen saajien määrä on kasvanut yli 60 prosenttia vuodesta 2016. Neljä viidestä alle 35-vuotiaasta työkyvyttömyyseläkettä saavasta on eläkkeellä mielenterveyden häiriön vuoksi. Tämän tilanteen muuttamiseksi tarvitaan laajoja toimia työelämän muuttamiseksi mielenterveyttä paremmin tukevaksi.

Sosiaaliturvauudistuksen kohdalla luvut merkitsevät, että suuri osa työttömyyteen ja työkyvyttömyyteen liittyvistä ratkaisuista vaikuttaa nimenomaan ihmisiin, joilla on eriasteisia mielenterveyden häiriöitä. Uudistuksen valmistelussa tulee arvioida eri ratkaisujen vaikutuksia heihin.

Uudistuksessa tulee helpottaa osa-aikaisen ja lyhytaikaisen työn vastaanottamista ja osasairausloman käyttöä. Mielenterveystoipujien kohdalla osa-aikainen työ voi tietyissä tilanteissa olla realistisempi kuin kokoaikainen. Työelämässä pysyminen tai sinne pääseminen voi olla mielenterveystoipujalle erittäin keskeinen elämässä kiinni pitävä tekijä. Sosiaaliturvan tulee mahdollistaa joustavasti erilaiset työskentelymallit, jotta kokoaikaisen työn normi ei muodostu esteeksi työmarkkinoille pääsyyn tai siellä pysymiseen. Osa-aikaisen sairauspäivärahan käytöstä on tehtävä joustavampaa.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12) **5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?**

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien

monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Jos nuorella on toimintakyvyn ongelmia, velvoite hakea koulutukseen ei välttämättä toimi ajatellulla tavalla, vaan voi johtaa nuoren putoamiseen pois etuuksilta toimeentulotuella. Esimerkiksi neurokirjon nuoret ja nuoret, joilla on mielenterveysongelmia, tarvitsevat ennen kaikkea riittäviä ja oikein suunnattuja, oikea-aikaisia palveluita, jotka tukevat koulutukseen osallistumista, työllistymistä ja työkykyä.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Opintotukijärjestelmässä tulee ottaa huomioon opintotuen ja sairausetuuden yhteensovittaminen, jotta opiskelijan toimeentuloon ei tule katkoksia. Selvityksen tulee ylipäättään kattaa opiskelijoiden etuudet kokonaisuutena.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa eluksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Sosiaaliturvassa tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon lasten erilaiset perhetilanteet, kuten vuoroasuminen ja useamman vanhemman perheet. Lapsen tulisi olla mahdollista olla kirjoilla kahdessa kodissa yhtä aikaa.

Etenkin pikkulapsiperheissä vanhemmat ovat usein ruuhkavuosien kuormittamia ja väsyneitä. Perheiden tilanteisiin voi liittyä myös esimerkiksi synnytyksen jälkeistä masennusta, päihdeongelmia, omaishoitajuutta tai muuta esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmaisen tai iäkkään ja/tai muistisairaana omaisen hoivaamisesta johtuvaa kuormitusta, erokriisi tai muita elämän kriisejä, kuten lapsen tai puolison kuolema, jotka vaikuttavat perheen aikuisten voimavaroihin ja toimintakykyyn. Etuuksien hakemisen ja myöntämisen tulee olla mahdollisimman joustavaa ja sujuvaa.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Asumistuki toimii nykyisellään varsin hyvin. Se turvaa erityisesti pienituloisten ihmisten asumista tarkoituksenmukaisella tavalla. Asumistuen muutokset eivät saa aiheuttaa ihmisille inhimillisesti ja

perusoikeuksien näkökulmasta kohtuuttomia vaatimuksia. Asumistuen tulee tulevaisuudessakin tukea pienituloisten ihmisten mahdollisuutta kohtuuhintaiseen asumiseen. Asumistukea ei tule uudistaa irrallaan muusta sosiaaliturvauudistuksesta. Mahdollisen asumistukiudistuksen vaikutukset tulee arvioida kattavasti, mukaan lukien vaikutukset mielenterveyteen ja toimintakykyyn.

Vanhempien ero on usein koko perheelle kriisi, joka kuormittaa niin lapsia kuin aikuisiakin. Eron yhteydessä on tärkeää varmistaa, että asumisjärjestelyt voidaan toteuttaa lasten edun mukaisesti ja vanhempien kannalta tasavertaisesti. Tutkimusten mukaan hoivavastuun jakaminen eron jälkeen lasten vuoroasumisella on harvinaisempaa pienituloisissa perheissä. Sosiaaliturvauudistuksella voidaan edistää perheiden yhdenvertaista mahdollisuutta valita eron jälkeinen asumismuoto toivomallaan tavalla.

Lasten vuoroasuminen on tärkeää ottaa huomioon asumisen tuessa tavalla, jossa huomioidaan kummankin/kaikkien huoltajien tosiasialliset asumiskulut. Vuoroasumisessa kummankin/kaikkien huoltajien on käytännössä asuttava jatkuvasti sellaisessa kodissa, jossa on lapselle/lapsille riittävästi tilaa, vaikka lapsi/lapset asuisi kyseisessä kodissa vain esimerkiksi vuoroviikoin. Sellaiset mallit, joissa lapsi voidaan huomioida vain yhden ruokakunnan jäsenenä, eivät ota huomioon perheiden todellisuutta. Vuoroasuminen on syytä ottaa huomioon myös esimerkiksi koulukyvyttöisyydessä.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Oikea-aikaiset palvelut, mukaan lukien matalan kynnyksen mielenterveyspalvelut, ylivelkaantumista ehkäisevä talousneuvonta ja lapsiperheiden riittävät tukipalvelut, ehkäisevät syrjäytymistä ja siten osaltaan toimeentulotuen varaan pitkäaikaisesti jäämistä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut ovat pienituloisille ihmisille merkittävä menoerä, joka aiheuttaa myös toimeentulotuen tarvetta. Asiakasmaksuista on luovuttava tai niitä on alennettava. Asiakasmaksukäytäntöjä tulisi yhtenäistää valtakunnallisesti. Palvelu-, matka- ja lääkemaksukatot on syytä yhdistää yhdeksi maksukatoksi.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)

9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Sekä sosiaali- että terveyspalveluihin tulee päästä riittävän varhaisessa vaiheessa. Palveluiden tulee perustua tarpeeseen. Ihmisen tulee itse saada vaikuttaa oman palvelun- tai hoidontarpeensa arviointiin ja palvelun tai hoidon sisältöön.

Palveluohjausta tulee kehittää niin, että palveluita ja niiden saamista koskeva tieto tavoittaa oikeat ihmiset ja että palvelut ja hoito ovat saatavilla mahdollisimman helposti. Tulisi pyrkiä ns. yhden luukun periaatteeseen. Moniammatillisuutta tulee vahvistaa ihmisen kokonaisvaltaiseksi huomioimiseksi.

Mielenterveyspalveluita tulee kehittää joustavaksi kokonaisuudeksi, jossa tarpeen mukaista mielenterveyshoitoa on saatavilla oikea-aikaisesti soveltuvin osin perusterveydenhuollossa, ja jossa erikoissairaanhoidon pääsee tarvittaessa nopeasti. Palvelujärjestelmässä tulee huomioida myös järjestöjen tarjoamat matalan kynnyksen palvelut, kuten vertaistuki ja kriisiauttaminen. Niin kutsuttu terapiatakuu toteuttaisi tätä.

Yksi toimintakyvyn tukemista rajoittava rakenne tällä hetkellä on Kelan tukeman kuntoutuspsykoterapian rajaaminen vain työikäisille ja sellaisille henkilöille, joiden katsotaan voivan kuntoutua työkykyisiksi. Psykoterapeuttisen hoidon saatavuutta on laajennettava. Julkisissa terveyspalveluissa tarvitaan sekä lyhyiden psykoterapeuttisten interventioiden ja lyhytpsykoterapian tarjontaa että pidempiä psykoterapioita.

Toimintakyvyn edistämässä ja tukemisessa on huomioitava psyykkisen ja fyysisen toimintakyvyn yhteys. Iäkkäiden ihmisten kohdalla on huomioitava nykyistä laajemmin fyysisen toimintakyvyn lisäksi myös psyykkisen toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämässä?

Erilaiset elämän kriisitilanteet tulee huomioida. Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei huomioi riittävästi äkillisiä kriisitilanteita, joihin sisältyy usein merkittävää henkistä kuormitusta, kuten kumppanin tai oman lapsen poismeno. Sairausetuoksien osalta tulee mahdollistaa surevan toipuminen riittävän pitkän sairausloman turvin. Surukriisi vaikuttaa ihmisen voimavaroihin ja työkykyyn pitkäaikaisesti. Mahdollisuus keskittyä surun läpikäyntiin ja lepoon edistää toipumista.

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27) 10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)**11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?**

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Kyllä. Tämän ei tule tarkoittaa leikkauksia perusturvan tai muiden sosiaalietuuksien tasoon. Sosiaaliturvajärjestelmän tulee tukea väestön hyvää työ- ja toimintakykyä ja mielenterveyttä. Järjestelmän tulee olla riittävän yksinkertainen, kohdentua oikeudenmukaisesti ja varmistaa sekä perusturvan riittävä taso että korkeampien tulojen tavoittelu. Tällöin ehkäistään köyhyyttä ja siten myös talousahdingosta ja byrokraloukuista aiheutuvia oireita, jotka voivat vaikuttaa työkykyyn.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino, yhteisvastuu ja yhdenvertaisuus tulevaisuuden sosiaaliturvajärjestelmässä.

Oikeus riittävään toimeentuloon on perusoikeus. Osa tulonsiirtojen ja etenkin perusturvaetuuksien varassa elävistä ihmisistä on hyvin heikossa asemassa köyhyyden ja muiden seikkojen, kuten esimerkiksi vakavien psyykkisten sairauksien vuoksi. Sosiaaliturvajärjestelmää kehitettäessä on erittäin tärkeää huolehtia siitä, että se parantaa - eikä heikennä - heikoimmassa asemassa olevien asemaa, eikä jätä joitain ihmisryhmiä väliinputoajiksi.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Sosiaaliturvajärjestelmän tulee tukea ihmisten hyvinvointia, mielenterveyttä ja työkykyä. Tällöin se edistää myös yhteiskunnan kokonaisuutta. Toimintakyvyn ja elämänhallinnan tukeminen, palvelujen tosiasiallinen saatavuus ja saavutettavuuden turvaaminen tukevat monenlaisten ihmisten osallisuutta yhteiskunnassa.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Vuonna 2018 julkaistun OECD:n raportin (Health At A Glance: Europe 2018) mukaan köyhyyden ja heikentyneen mielenterveyden yhteys on Suomessa ilmeinen. Eri tuloryhmien välinen ero masennuksen esiintyvyydessä on Suomessa Euroopan maiden korkein. Pienituloisilla miehillä on nelinkertainen ja pienituloisilla naisilla kolminkertainen riski sairastua masennukseen verrattuna hyvätuloisiin.

Mielenterveyspooli pitää erittäin tärkeänä, että uudistuksen edetessä sen eri osa-alueiden osalta toteutetaan mielenterveysvaikutusten arviointi. Erityisen tärkeää on arvioida uudistuksen vaikutukset haavoittuvassa asemassa ja kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien elämään. On arvioitava myös tiedon katveja ja tiedontuotannon tarpeita liittyen eri vähemmistöjen ja heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien ihmisten toimeentuloon ja elämäntilanteisiin.

Sosiaaliturvauudistuksen lähtökohdaksi tulee ottaa Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet. Uudistuksessa tulee varmistaa, että taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumista ei heikennetä, ja että uudistus toteuttaa lapsen edun ensisijaisuutta.

Uudistuksen eri osa-alueilla tulee ottaa kattavasti huomioon erilaiset elämäntilanteet, kuten äkilliset elämänkriisit, perhemuotojen moninaisuus, osatyökykyisyys ja omaishoitajuus. Sosiaaliturvan tulee varmistaa riittävä toimeentulo. Etuusjärjestelmän tulee joustaa niin, että siirtyminen etuudelta toiselle elämäntilanteen muuttuessa ei aiheuta katkoksia toimeentuloon tai esimerkiksi etuuksien takaisinperintää.

Mielenterveyspooli pitää tärkeänä, että heikoimmassa asemassa olevia ihmisryhmiä ja heitä edustavia kansalaisjärjestöjä, mukaan lukien mielenterveysjärjestöt, kuullaan sosiaaliturvauudistuksen jatkovalmistelussa oikea-aikaisesti ja kattavasti, jotta niiden näkemykset voivat aidosti vaikuttaa tulevaisuuden sosiaaliturvaan.

Salo Aija
Mielenterveyspooli